

ské úmluvy z roku 1978 nebyla obecně přijata, na konci roku 2018 čítala jen 22 smluvních stran včetně České republiky.

Vídeňská úmluva z roku 1978 nevyhází z automatického převzetí původních mezinárodních závazků ze strany nástupnického státu, ale z principu volby. Výjimku představují smlouvy upravující státní hranice nebo smlouvy, které jsou úzce vázány na určité území. Kontinuita je žádoucí také v případě mezinárodních smluv o lidských právech a humanitárním právu.

V roce 1983 byla přijata Vídeňská úmluva o sukcesi státu ve vztahu ke státnímu majetku, archivům a dluhům, která také privileguje nově nezávislé státy potud, že u nich nepředpokládá automatické převzetí dluhů předchůdce. Tato úmluva ještě nevstoupila v platnost, jelikož místo požadovaných 15 států ratifikovalo úmluvu jen 7 (stav na konci roku 2018). Mezi novými státy vzešlými z rozpadu předchozího útvaru (*dismembratio*) by měl být majetek i dluhy rozděleny přiměřeným způsobem, který zohledňuje podíl na celkovém obyvatelstvu, podíl na území a hospodářskou výkonnost.

Zvláštní kapitolu představuje sukcese ve vztahu k členství v mezinárodních organizacích. V případě secese (odtržení státního území, na němž vzniká nový stát) si dosavadní (zmenšený) stát zachovává členství, nový stát musí požádat o přijetí. Po rozpadu ČSFR se musela jak Česká republika, tak i Slovensko znovu ucházet o členství v nejvýznamnějších mezinárodních organizacích. Oba nástupnické státy byly v lednu 1993 znovu formálně přijaty do OSN (jako 179. a 180. členský stát) a v červnu 1993 do Rady Evropy (jako 30. a 31. členský stát). V případě Rady Evropy bylo zarážející, že zatímco členství bylo získáno teprve na základě nového přijímacího řízení, kontinuita se předpokládala, co se týče závaznosti EÚLP. Takže, ačkoli ČR a SR nebyly členy Rady Evropy v období od 1. ledna do 30. června 1993, nesly plnou odpovědnost za porušení EÚLP v tomto období. Pouze výjimečně mezinárodní organizace předpokládaly automatické pokračování členství po rozpadu ČSFR (např. Mezinárodní telekomunikační unie a Mezinárodní organizace železnic). Spíše z pragmatických důvodů než podle právních norem se předpokládalo pokračování členství Ruské federace v OSN i po rozpadu Sovětského svazu.

Nejednotná je praxe týkající se úpravy občanství po rozpadu státních útvarů či vzniku nových států. Státy braly v potaz např. existenci skutečného pouta mezi novým státem a konkrétní osobou, trvalý pobyt či vůli jednotlivce. Tato hlediska se promítala také do kodifikačního návrhu Komise pro lidská práva z roku 1999 (*Draft Articles on Nationality of Natural Persons in Relation to the Succession of States*) a Evropské úmluvy o státním občanství z roku 1997.

7.

Mezinárodní organizace

Mezinárodní organizace je druhým nejdůležitějším subjektem soudobého mezinárodního práva. Pod pojmem mezinárodní organizace přitom rozumíme sdružení dvou nebo více států, které vzniklo na základě mezinárodních smluvy a bylo vybaveno určitými pravomocemi pro účely plnění konkrétních úkolů. Naproti tomu nevládní organizace (NGO) definujeme jako sdružení soukromých osob podle vnitrostátního práva konkrétního státu, a to přesto, že některé nevládní organizace jednají na mezinárodní úrovni a vystupují např. v rámci jednání pomocných orgánů OSN. Nevládní organizace, na rozdíl od mezinárodních organizací, zpravidla nedisponují mezinárodní subjektivitou. Jejich aktivity však v některých případech ovlivňují tvorbu mezinárodního práva (zejména v oblasti ochrany lidských práv) a přispívají k dodržování těchto závazků. Významná je jejich role v souvislosti s formováním standardů *soft law*. V této souvislosti činnost NGO překračuje úzký rámec vnitrostátního práva.

7.1 Vývoj mezinárodních organizací

První mezinárodní organizace vznikly v 19. století, když státy na trvalém základě začaly společně spravovat některé technické záležitosti. Jedná se o Ústřední komisi pro plavbu na Rýně z roku 1815, Evropskou dunajskou komisi z roku 1856, Mezinárodní telegrafní unii z roku 1865 a Světovou poštovní unii z roku 1874. Založení trvalých mezinárodních organizací představuje jeden z milníků historie mezinárodního práva.

Do 19. století koordinovaly suverénní státy své aktivity hlavně v rámci časově omezených konferencí. Např. samotný vznik klasického mezinárod-

ního práva je datován k roku 1648, kdy byly na konferencích v Münsteru a Osnabrücku uzavřeny dohody tzv. Vestfálského míru. Mezinárodní konference zůstávají samozřejmě dodnes důležitým nástrojem koordinace zájmů států. Konference pod záštitou mezinárodních organizací jsou často půdou, na které se připravují klíčové mezinárodní smlouvy.

Kromě toho se tzv. summity, tj. schůze vrcholných představitelů vybraných států, stávají stále významnějším jevem. Summity přitom slouží nejen k odborným debatám, ale také k široké a cílené mediální prezentaci politických představitelů. V současnosti vznikají struktury, které se sice liší od formálních mezinárodních organizací, mají však přesto trvalejší charakter. Příkladem jsou různá uskupení států, označených podle anglické zkratky „G“ (*group*) a konkrétního počtu účastníků. Skupina G-7 od poloviny 70. let minulého století sdružuje nejlivnější průmyslové státy (Kanada, Francie, Německo, Itálie, Japonsko, Velká Británie a USA), v roce 1994 byla skupina rozšířena o Rusko a tvořila G-8, ovšem pouze do roku 2014, kdy západní státy zavedly politické i hospodářské sankce proti Rusku po událostech v Ukrajině a na Krymu. Již v roce 1964 vznikla skupina 77 rozvojových zemí (G-77), které usilují o koordinaci zájmů v rámci OSN a jejích přidružených organizací. Tato skupina se postupně rozšířila a sdružuje nyní *de facto* přes 130 států, ale název G-77 zůstal přesto stejný. Vzhledem k tomu, že vznikají stále nové formace (např. G-15 pro středně velké země v Asii, Africe a Latinské Americe, G-20 pro státy G-8 a několik dalších vlivných zemí jako např. Čína, Indie, Turecko, Korea, Argentinu, Mexiko a Jižní Afrika) se stává situace poněkud nepřehlednou.

Ačkoliv tato uskupení jistě mohou přispět k určitému roztržštění mezinárodních rozhodovacích procesů, nemohou nahradit mezinárodní organizace, byť jejich počet klesl od roku 1985 do roku 2010 od cca 380 na cca 240. Důležité jsou nedále i formální mezinárodní konference, na kterých vznikají právně závazné dokumenty mezinárodního práva. Cesta vedoucí k transformaci politických slibů a plánů do mezinárodněprávních dohod bývá ovšem náročná a pro média a světovou veřejnost méně vzrušující než (sebe)prezentace známých politiků.

7.2 Mezinárodněprávní subjektivita mezinárodních organizací

Mezinárodní organizace je zpravidla založena mezinárodní smlouvou, kterou minimálně dva suverénní státy definují její cíle a úkoly a přenášejí na ni určité pravomoci. Výkon pravomocí mezinárodních organizací současně vyžaduje zřízení funkčního orgánu, který zastupuje mezinárodní organizaci ve vztahu k členským státům a popř. také k jiným subjektům mezinárodního práva. Mezinárodněprávní subjektivita mezinárodních organizací je nutně odvozena od původní subjektivity členských států.

Dále je mezinárodněprávní subjektivita mezinárodních organizací ve srovnání se subjektivitou států jen částečná. Jak MSD konstatoval v již zmíněném případě náhrady škody utrpěné ve službách OSN z roku 1949, konkrétní rozsah pravomocí mezinárodních organizací úzce souvisí s jejich cíli a funkcemi a odpovídá tím pádem aktuálním potřebám mezinárodního společenství. Podle povahy a množství cílů a funkcí se proto nutně liší subjektivita jednotlivých (univerzálních a regionálních) mezinárodních organizací.

Mezinárodněprávní subjektivita a také konkrétní pravomoci mezinárodní organizace se mohou odvozovat přímo z textu zakládací smlouvy. V tomto případě hovoříme o tzv. explicitních pravomocích. Např. Lisabonská smlouva, která zásadně změnila podobu Evropské unie, ve svém článku 47 výslovně uznává subjektivitu Evropské unie. Obdobně je v příslušných smlouvách upravena také subjektivita Světové obchodní organizace (WTO) a Mezinárodního trestního soudu.

Oproti tomu odborná literatura používá výraz implicitní pravomoci (*implied powers*) pro takové pravomoci, které nejsou výslovně upraveny v zakládacím statutu mezinárodní organizace, vyplývají ovšem nutně z plnění cílů a úkolů mezinárodní organizace. Implicitní pravomoci OSN stanovil MSD v případě náhrady škody utrpěné ve službách OSN. Podle MSD může OSN uplatnit nároky svých zaměstnanců, a to dokonce ve vztahu k státům, které nejsou členy OSN.

MSD tím zodpověděl důležitou teoretickou otázku, zda subjektivita mezinárodních organizací platí pouze ve vztahu k členským, či také ve vztahu k nečlenským státům. Podle MSD disponuje OSN objektivní subjektivitou v tom smyslu, že nemusí být uznána státy, které nejsou jejími členy. Na druhé straně však není mezinárodněprávní subjektivita všech mezinárodních organizací takto objektivní. Zejména pro menší mezinárodní organizace, jejichž

cíle a úkoly se týkají jen malého okruhu států, lze předpokládat pouze partikulární subjektivitu, tzn. pouze ve vztahu k těm státům, které subjektivitu dané mezinárodní organizace výslovně či alespoň konkludentně uznaly.

V mezinárodní praxi poskytují státy výslovné uznání také důležitým regionálním organizacím. Např. s Evropským společenstvím (do roku 1993 Evropským hospodářským společenstvím) vstoupila řada nečlenských států do diplomatických vztahů a uzavírala mezinárodní dohody.

7.3 Exkurs: Nadnárodní (supranacionální) organizace

Evropská společenství, která byla založena v 50. letech minulého století, byla brzy chápána jako nový prvek mezinárodního systému. Podle judikatury Evropského soudního dvora se ES zásadně lišila od jiných mezinárodních organizací, protože členské státy na ně přenesly část svých suverénních práv. ESD hovořil o právu ES jako o „novém právním řádu mezinárodního práva“. V rozsudku ve věci *Van Gend & Loos* z roku 1963 Evropský soudní dvůr také konstatoval, že některé mezinárodní smlouvy podle svého ducha, stavby a znění mohou zakládat přímo práva a povinnosti jednotlivců.

Přenesení suverénních práv členských států je základem doktríny, která ES, resp. EU označuje za nadnárodní organizaci (*supranational organization*). Nadnárodní organizace může přijmout závazné právní akty i proti vůli menšiny členských států (podle principu kvalifikované většiny v Radě EU). Dále mají některé akty nadnárodní organizace (např. nařízení ES) přímý účinek na vnitrostátní úrovni a poskytují subjektivní práva jednotlivcům. Součástí systému práva ES jsou dále široké pravomoci Evropského soudního dvora v rámci aplikace a výkladu práva.

Tato specifika nadnárodní organizace se týkají především (vnitřního) vztahu mezi organizací a členskými státy. Z vnějšího pohledu, tzn. ve vztahu ke třetím (nečlenským) státům či jiným subjektům mezinárodního práva, má nadnárodní organizace stejné postavení jako standardní mezinárodní organizace. V tomto smyslu musí EU stejně jako další členové plnit své závazky plynoucí např. z členství ve Světové obchodní organizaci. V případě, že EU porušuje své závazky v oblasti volného obchodu se zbožím, nese za toto porušení práva plnou odpovědnost a nemůže tuto odpovědnost vyloučit odkazem na zvláštní pravidla nadnárodního práva.

Také vnější smlouvy nadnárodní organizace se řídí běžným režimem me-

zinárodních smluv. Podle čl. 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu mezinárodních organizací z roku 1986 se mezinárodní organizace, která je stranou mezinárodní smlouvy, nemůže dovolat vnitřních pravidel organizace jako důvodu pro neplnění smlouvy. Pouze v případě, že při vyjádření souhlasu organizace s tím, že bude vázána smlouvou, došlo k porušení některého z pravidel této organizace, které se týká oprávnění uzavírat smlouvy, se organizace může této skutečnosti dovolat jako důvodu pro zrušení svého souhlasu. Podle čl. 46 odst. 2 Vídeňské úmluvy z roku 1986 musí takové porušení být zjevné a musí se týkat se zvláště důležitého pravidla organizace.

7.4 Pravomoci mezinárodních organizací

Mezinárodní organizace mají způsobilost uzavírat mezinárodní smlouvy. Podle čl. 6 Vídeňské úmluvy o smluvním právu mezinárodních organizací z roku 1986 se způsobilost mezinárodní organizace řídí jejím vlastním statutem. Pravomoc uzavírat mezinárodní smlouvy se státy implikuje možnost prosazovat vůči smluvním stranám právní nároky plynoucí z této smlouvy. Na druhé straně je mezinárodní organizace také nositelem povinností podle dané smlouvy.

Práva a povinnosti mezinárodní organizace dále plynou z mezinárodních obyčejů a popř. také z kogentních norem mezinárodního práva. Mezinárodní smlouva uzavřená mezi mezinárodní organizací a státem, která je v rozporu s kogentní normou, je proto neplatná (srov. čl. 53 Vídeňské úmluvy z roku 1986).

Další projev subjektivity mezinárodních organizací lze spatřovat v úpravě jejich imunity a výsad, resp. imunity a výsad jejich zástupců. Obdobně jako v kontextu imunity států znamená imunita mezinárodních organizací vynětí z jurisdikce konkrétního státu. Imunita chrání mezinárodní organizaci před vnitrostátním soudním řízením. Přitom se v případě imunity mezinárodní organizace jedná zpravidla o funkční imunitu v tom smyslu, že vyňaty z jurisdikce státu jsou jen takové akty mezinárodní organizace, které přímo souvisejí se splněním jejich konkrétních funkcí. Proto např. OSN podle čl. 105 Charty požívá pouze imunitu v rozsahu nezbytném k plnění cílů OSN. Funkční imunita přísluší také zaměstnancům mezinárodní organizace, přičemž podrobná úprava těchto otázek je předmětem mezinárodních smluv, jako je např. Úmluva o výsadách a imunitách OSN z roku 1946.

Případ dohody mezi Evropským společenstvím a USA o zpracování údajů o leteckých pasažérech

V souvislosti s tzv. bojem proti terorismu Rada EU uzavřela v roce 2004 jménem Evropského společenství (tzn. v záležitosti týkající se tehdejšího prvního pilíře EU) dohodu se Spojenými státy americkými, podle které jsou letecké společnosti provozující leteckou přepravu do USA nebo z USA nebo přes území USA povinny poskytnout imigračnímu úřadu USA elektronický přístup k údajům obsaženým v jejich automatizovaných kontrolních systémech rezervací a odletů. Rada EU se přitom opírala především o čl. 95 SES, který stanovil, že Rada společně s Evropským parlamentem v procesu spolurozhodování přijímá opatření ke sblížení ustanovení právních a správních předpisů členských států, jejichž účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu. Rada poukázala na to, že příslušná směrnice ES upravující ochranu osobních údajů (směrnice Evropského parlamentu a Rady 95/46/ES ze dne 24. října 1995) byla též přijata na základě čl. 95 SES.

Evropský soudní dvůr však ve svém rozsudku ze dne 30. května 2006 (ve spojených věcech C-317/04 a C-318/04) dospěl k závěru, že dohoda upravila zpracování osobních údajů v oblastech veřejné bezpečnosti a trestního práva, které jsou z působnosti zmíněné směrnice vyňaty. Proto zrušil rozhodnutí Rady z roku 2004 o uzavření dohody mezi ES a USA.

Úkol:

Posuďte platnost dohody mezi ES a USA z pohledu mezinárodního práva.

Argumenty:

Přesto, že dohoda byla uzavřena v rozporu s evropským právem (právem ES), musí být z pohledu mezinárodního práva považována za platnou. Překročení pravomoci Rady, která jednala ultra vires, se netýká pravomocí ES jako takových. V reakci na rozsudek Evropského soudního dvora však ES a USA ukončily první dohodu a uzavřely novou modifikovanou dohodu.

V této souvislosti lze připomenout případ zvláštního zpravodaje OSN pro problematiku nezávislosti justice, který byl do své funkce jmenován bývalou Komisí OSN pro lidská práva v roce 1994. Poté, co v rozhovoru pro novináře hodnotil průběh některých soudních řízení velmi kriticky, byl v Malajsii kvůli údajné pomluvě žalován o odškodnění ve výši několika milionů dolarů. OSN tvrdila, že zvláštní zpravodaj činil své sporné výroky v rámci výkonu své funkce a že byl pod ochranou imunity. Příslušný malajský soud však tento argument nepřijal a pokračoval v řízení. V této situaci se Hospodářská a sociální rada obrátila na MSD se žádostí o posudek. MSD v dubnu 1999 potvrdil, že se na zpravodaje Komise OSN pro lidská práva vztahuje imunita podle Úmluvy o výsadách a imunitách OSN z roku 1946. Řízení vedené proti němu před malajským soudem bylo proto v rozporu s mezinárodním právem. Malajské orgány stáhly obžalobu proti zvláštnímu zpravodaji v roce 2001.

7.5 Mezinárodněprávní odpovědnost mezinárodních organizací

Jako subjekt mezinárodního práva nese mezinárodní organizace odpovědnost za porušení svých mezinárodněprávních závazků. Obdobně jako v případě mezinárodněprávní odpovědnosti států není ani odpovědnost mezinárodních organizací dosud upravena závaznou mezinárodní smlouvou. Podle dosavadních prací Komise OSN pro mezinárodní právo je nesporné, že každé porušení mezinárodního práva, které lze přičíst mezinárodní organizaci, vyvolává její odpovědnost.

Tento závěr ovšem není zcela jednoznačný, protože zatímco vztahy mezi organizací a jejími členy jsou upraveny smlouvou a popř. rozhodnutími samotné organizace, vyžaduje odpovědnost ve vztahu ke třetím zemím objektivní subjektivitu mezinárodní organizace. Jak bylo uvedeno výše, MSD potvrdil objektivní subjektivitu ve prospěch OSN. Doktrína by ji připustila také pro další univerzální mezinárodní organizace. U partikulárních a regionálních organizací je však právní subjektivita ve vztahu ke třetím zemím omezena, resp. má být založena na aktu jednostranného uznání. Složitá je také otázka, zda a popř. do jaké míry odpovídají za porušení mezinárodního práva ze strany mezinárodní organizace její členské státy. Jelikož tyto problémy dosud nebyly upraveny ani smluvně ani obyčejem, zůstanou předmětem neshody v doktríně mezinárodního práva.

7.6 Právní akty mezinárodních organizací

V rámci svých pravomocí mezinárodní organizace přijímají zpravidla také právní akty. Rozhodování přitom probíhá v příslušných orgánech mezinárodní organizace. V praxi byl pro většinu mezinárodních organizací zřízen plenární orgán, ve kterém jsou zastupovány všechny členské státy, dále exekutivní orgán, ve kterém je zastupován menší počet členských států, a také administrativní orgán, který funguje poměrně nezávisle na vůli členských států.

Některé akty vyvolávají právní účinky přesahující vnitřní rámec mezinárodní organizace. Např. rezolucemi Rady bezpečnosti OSN podle kapitoly VII Charty jsou v zájmu mezinárodního míru a bezpečnosti vázány všechny státy. Oproti tomu interní akty se týkají pouze činnosti a fungování samotné mezinárodní organizace. Takovými interními akty jsou např. rozhodnutí o rozpočtu (srov. čl. 17 Charty OSN) či stanovení jednacích řádů jednotlivých orgánů.

Rozhodovací proces v mezinárodních organizacích je determinován dvěma konkurujícími principy. Zásada svrchované rovnosti všech států předpokládá rovnou váhu všech hlasů členských států. Jako příklad slouží Valné shromáždění OSN, kde se uplatňuje princip „jeden stát – jeden hlas“. Politické realitě však lépe odpovídá princip váženého hlasování, který zohledňuje specifické postavení a sílu států. Např. v Radě bezpečnosti OSN má pět států (Čína, Francie, Rusko, USA a Velká Británie), na rozdíl od ostatních členských států, nejen stálé zastoupení, ale také tzv. právo veta. Typickým příkladem hlasování podle ekonomické síly (promítající se do výše členských příspěvků) jsou mezinárodní finanční organizace (Mezinárodní měnový fond a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj).

Vážené hlasování se podle současné úpravy uplatňuje také v rámci EU. Podle původního modelu (do roku 2014) se v Radě EU počet hlasů na jeden členský stát řídil jeho počtem obyvatel. Podle čl. 205 SES (ve znění Smlouvy z Nice) měly např. největší státy Německo, Francie, Itálie a Velká Británie po 29 hlasech, Česká republika stejně jako např. Belgie, Řecko, Maďarsko a Portugalsko 12 hlasů a nejmenší stát Malta má jen 3 hlasy. Po roce 2007 (tzn. od vstupu Rumunska a Bulharska do EU) byla kvalifikovaná většina v Radě určena počtem 255 hlasů z celkem 345. Tato většina měla odpovídat minimálně 62 % obyvatelstva EU. Teprve pět let po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost byl zaveden mechanismus dvojí většiny (55 % členských států a 65 % celkového obyvatelstva Evropské unie).

Na úrovni OSN (a také v jiných mezinárodních organizacích) se navíc objevuje metoda konsenzu. Konsenzus v tomto smyslu neznamená jednomyslnost všech účastníků vyjádřenou během hlasování. Konsenzus vychází naopak z absence formálního hlasování a předpokládá, že žádný účastník neklade aktivní odpor proti přijatému rozhodnutí.

7.7 Organizace spojených národů

Od doby založení OSN v roce 1945 se výrazně měnily mocenské poměry v mezinárodním společenství. Jako milníky tohoto vývoje lze vyjmenovat např. proces dekolonizace, v jehož důsledku rozvojové státy získaly početnou většinu v OSN, konec studené války, který na určitou dobu vedl k oživení mechanismu kolektivní bezpečnosti pod Radou bezpečnosti OSN, a v neposlední řadě také pokus o unilateralismus ze strany USA jako nejmocnějšího státu světa. Ačkoliv je zřejmé, že úprava Charty OSN přijatá hned po skončení druhé světové války do určité míry již neodpovídá mezinárodní realitě, zůstává OSN přesto nejvýraznější mezinárodní organizací současnosti.

Předchůdcem OSN byla Společnost národů, která představovala první pokus o založení univerzální mezinárodní organizace se širokou politickou a bezpečnostní agendou. Společnost národů byla založena v roce 1919. Její zakládací statut byl součástí Versailleské mírové smlouvy. Zakládajícími členy Společnosti národů byly především vítězné mocnosti první světové války. Oproti tomu např. Německo vstoupilo do Společnosti národů až v roce 1926, Sovětský svaz v roce 1934. Univerzálního rozměru nedosáhla Společnost národů nikdy, protože USA do organizace nevstoupily, a to přesto, že hlavní podnět ke zřízení Společnosti národů vycházel z deklaráce amerického prezidenta W. Wilsona z roku 1918.

Společnost národů disponovala Shromážděním, ve kterém byly zastoupeny všechny členské státy, dále Radou a sekretariátem. Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti (*Permanent Court of International Justice*) byl sice plně zapojován do mechanismu řešení mezinárodních sporů podle práva Společnosti národů, ale nikdy se nestal jejím formálním orgánem. Důležitým přínosem Společnosti národů bylo např. vytvoření systému mandátových území a komplexní úprava ochrany národnostních menšin na základě bilaterálních dohod a unilaterálních prohlášení.

Hlavním úkolem Společnosti národů bylo ovšem zabránit opakování

Struktura Organizace spojených národů

Valné shromáždění	Rada bezpečnosti	Hospodářská a sociální rada	Mezinárodní soudní dvůr	Sekretariát	Poručenská rada
složeno ze všech členských států (stav v roce 2009: 192 členů)	5 stálých členů (Čína, Francie, Rusko, USA a Velká Británie) 10 nestálých členů (volených VS na 2 roky)	54 členů volených VS na 3 roky	15 nezávislých soudců volených VS a RB na 9 let	V čele stojí Generální tajemník volený VS na základě doporučení RB na 5 let	od roku 1995 nefunkční
fórum pro všechny politické otázky, právně nezávazné rezoluce	základní odpovědnost za udržování mezinárodního míru, přijímá právně závazná rozhodnutí (rezoluce)	zabývá se otázkami hospodářskými, sociálními, kulturními, výchovnými a zdravotnickými a přijímá právně nezávazná doporučení	hlavní soudní orgán OSN, rozhoduje o sporech mezi státy a vydává posudky na žádost orgánů OSN a přidružených organizací	administrativní orgán	dohled nad správou území zařazených do poručenské soustavy a příprava těchto území na samosprávu nebo samostatnost

válečného konfliktu typu první světové války. Když se tento cíl nepodařil zrealizovat a v roce 1939 vypukla druhá světová válka, stala se Společnost národů fakticky bezpředmětnou. Někteří odborníci vycházejí z toho, že zakládací statut Společnosti národů v roce 1939 pozbyl platnosti v důsledku podstatné změny okolností (*clausula rebus sic stantibus*). K formálnímu rozpuštění organizace mělo dojít v roce 1946 na základě rezoluce Shromáždění Společnosti národů.

7.7.1 Základy OSN

Základy nové mezinárodní organizace, která měla nastoupit místo Společnosti národů, byly zformulovány během druhé světové války poprvé v Atlantické chartě z roku 1941. Jednalo se konkrétně o zákaz anexe cizího území, zásadu demokratické vlády, spolupráci mezi státy zejména v oblasti hospodářství a zajištění mezinárodního míru po zničení nacistického režimu. Na konferencích v Dumbarton Oaks (1944) a na Jaltě (1945) byly koncipovány další principy fungování OSN.

Na zakládací konferenci, která se v červnu 1946 konala v San Francisku, byla Charta OSN slavnostně podepsána. V souladu se svým čl. 110 Charta vstoupila v platnost dne 24. října 1945, a to poté, co pět stálých členů Rady bezpečnosti a většina ostatních signatářských států uložily své ratifikační listiny u vlády USA. Text Charty je autentický v čínském, francouzském, anglickém, ruském a španělském jazyce.

Ustanovení čl. 1 Charty definuje cíle OSN, jimiž jsou především udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, rozvíjení přátelských vztahů mezi národy, podporování a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám. Při splnění těchto cílů vychází OSN z některých hlavních principů, jako jsou např. zásada svrchované rovnosti všech členských států, mírového urovnávání sporů a nevměšování se do vnitřních záležitostí suverénních států. Za přední princip lze považovat zákaz použití síly či hrozby silou, který je stanoven v čl. 2 odst. 4 Charty OSN. Tato zásada má nyní nesporně kogentní povahu a zavazuje všechny subjekty mezinárodního práva.

Určité pochybnosti může vyvolat čl. 2 odst. 6 Charty, protože podle tohoto ustanovení OSN zajistí, aby státy, které nejsou jejími členy, jednaly podle jejích zásad, pokud to bude nutné k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Striktně vzato by se jednalo o ustanovení na úkor třetí strany,

kteří je podle práva mezinárodních smluv nepřípustné. Vzhledem k významu udržení mezinárodního míru pro všechny členy mezinárodního společenství lze však předpokládat, že čl. 2 odst. 6 Charty obsahuje princip, který přesahuje rámec smluvního práva a je závazný pro všechny subjekty mezinárodního práva.

7.7.2 Orgány OSN

Na základě Charty OSN z roku 1945 bylo zřízeno šest hlavních orgánů OSN, a to Valné shromáždění, Rada bezpečnosti, Hospodářská a sociální rada, Poručenská rada, Mezinárodní soudní dvůr a Sekretariát. Poručenská rada hrála svoji roli v souvislosti s procesem dekolonizace zejména v 60. letech minulého století. O roku 1994 je však tento hlavní orgán OSN nefunkční, protože tehdy poslední území spadající pod poručenský systém, získalo nezávislost jako republika Palau. V současnosti tedy můžeme hovořit o pěti funkčních hlavních orgánech OSN.

7.7.2.1 Valné shromáždění

Každý členský stát OSN má zastoupení ve Valném shromáždění, a to na základě principu, podle kterého má každý člen jeden hlas. O důležitých otázkách rozhoduje Valné shromáždění dvoutřetinovou většinou přítomných a hlasujících členů. Podle čl. 18 Charty jsou za důležité otázky považovány doporučení týkající se udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, volba členů dalších orgánů OSN, přijímání nových členů OSN, vylučování členů a rozpočtové otázky. Rozhodnutí o jiných otázkách jsou přijímána většinou přítomných a hlasujících členů. Členský stát OSN, který je déle než dva roky v prodlení s placením svých členských příspěvků, přijde podle čl. 19 Charty o právo hlasovat. Praxe bývá v tomto směru ovšem méně přísná.

Externí akty Valného shromáždění (rezoluce) zásadně nemají právní závaznost. Jedná se o příklady tzv. *soft law*. Hlasování ve Valném shromáždění však může představovat důkaz určitého právního přesvědčení (*opinio iuris*) nutného pro vznik závazného mezinárodního obyčeje. Interní akty (přijetí členů a rozpočet) jsou ve vztahu k členským státům právně závazné.

Valné shromáždění může jednat o všech otázkách spadajících do kom-

petencí OSN a přijmout doporučení pro členské státy. Pouze v souvislosti se spory a situacemi, o kterých na základě svých pravomocí již jedná Rada bezpečnosti, nemůže Valné shromáždění přijímat doporučení. V takových otázkách je tedy pravomoc Valného shromáždění pouze subsidiární.

Složitější bylo posouzení otázky, zda Valné shromáždění může ve věci udržení světového míru a bezpečnosti přijímat doporučení, pokud Rada bezpečnosti sice začala o dané záležitosti jednat, ale kvůli vetu stálého člena Rady bezpečnosti nemohla přijmout rozhodnutí. Taková konstelace byla typická pro období studené války a znovu nastala v souvislosti s ozbrojenými akcemi, které byly některými státy bez mandátu Rady bezpečnosti provedeny proti Jugoslávii a Iráku v letech 1999 a 2003.

Když v roce 1950 nebyla Rada bezpečnosti schopna dohodnout se na společném postupu v korejské krizi, Valné shromáždění přijalo rezoluci 377 (V) *Uniting for Peace*, podle které Valné shromáždění může jednat a přijímat doporučení pro kolektivní akce členských států v případě, že Rada bezpečnosti svoji primární odpovědnost nesplní. Rezoluce 377 (V) byla odmítnuta zejména Sovětským svazem, který chtěl svým vetem v Radě bezpečnosti zabránit opatřením proti svému spojenci, Severní Koreji. O několik let později, v roce 1956, však Sovětský svaz změnil svůj postoj a v tzv. suezské krizi navrhl uplatnit rezoluci 377 (V) jako základ opatření proti Francii a Velké Británii. Tehdy totiž Francie a Velká Británie používaly práva veta v Radě bezpečnosti.

Poté, co Valné shromáždění OSN v souladu s rezolucí 377 (V) schválilo vyslání mírové operace OSN (*peacekeeping operation*) do oblasti Suezského průlivu, odmítla Francie financovat tuto misi. Ani MSD, který byl v této záležitosti žádán o posudek, nakonec nezodpověděl otázku, zda akty Valného shromáždění přijaté na základě rezoluce 377 (V) jsou v souladu s Chartou OSN či protiprávně zasahují do pravomocí Rady bezpečnosti. V případě *Certain Expenses* z roku 1962 MSD pouze konstatoval, že vymezení pravomocí Valného shromáždění a Rady bezpečnosti je vnitřním problémem organizace a nemá dopad na povinnost členských států přispět k rozpočtu organizace jako takové. Takže i v případech překročení pravomocí Valného shromáždění se jedná stále o akty OSN jako takové, které mohou být financovány ze společného rozpočtu.

7.7.2.2 Rada bezpečnosti

Rada bezpečnosti OSN se skládá z 15 členů (do roku 1965 pouze 11 členů). Pět členů je v Radě bezpečnosti zastoupeno stále: Čínská republika (od roku 1971 Čínská lidová republika), Francie, Ruská federace (původně Svaz sovětských socialistických republik), Spojené království Velké Británie a Severního Irsku a Spojené státy americké. Zbylých 10 členů je voleno na dva roky. Při volbě nestálých členů má Valné shromáždění přihlížet mimo jiné ke spravedlivému zeměpisnému rozdělení a k tomu, nakolik kandidátská země přispívá ke splnění cílů OSN.

V roce 2007 se Česká republika, která byla v Radě bezpečnosti zastoupena poprvé v letech 1994 a 1995, ucházela neúspěšně o místo nestálého člena Rady bezpečnosti. V prvním hlasování získala ČR 91 ze 186 platných hlasů, Chorvatsko, které rovněž na tento post kandidovalo, 95 hlasů. Ani jedna ze dvou kandidátských zemí nedosáhla nutné kvalifikované většiny (125 hlasů). Když však ve druhém hlasování pro Českou republiku hlasovalo už jen 81 států a ve prospěch Chorvatska 106 států, ČR stáhla svoji kandidaturu a místo v Radě bezpečnosti zaujalo Chorvatsko.

Složení Rady bezpečnosti, které bylo dohodnuto během Jaltské konference v roce 1945, zcela jistě neodpovídá reálnému rozložení politické a ekonomické síly na začátku 21. století. Přestože o reformní nápady a projekty nebyla nouze, je zásadní změna složení a fungování Rady bezpečnosti stále v nedohlednu. Důvod neúspěchu reformních snah tkví především v komplikované a náročné proceduře vyžadované pro změnu Chartou OSN. Čl. 108 Charty předpokládá, že změna Charty bude nejprve odsouhlasena kvalifikovanou většinou zástupců členských států ve Valném shromáždění (tzn. dvě třetiny hlasů všech členů) a následně také ratifikována ze strany kvalifikované většiny dvou třetin členských států, a to včetně všech stálých členů Rady bezpečnosti OSN.*

Podle čl. 24 Charty se Radě bezpečnosti světuje základní odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Členské státy jsou přitom povinny přijmout a provést případná rozhodnutí Rady bezpečnosti. Vzhledem k významu problematiky světového míru musí Rada bezpečnosti být stále akceschopná. Proto je každý člen Rady bezpečnosti (ať už se jedná o stálé či nestálé

členství) stále zastoupen v hlavním sídle OSN v New Yorku. V případě nutnosti se může schůze Rady bezpečnosti konat také mimo hlavní sídlo OSN.

Hlasovací pravidla jsou stanovena v čl. 27 Charty OSN. Podle tohoto ustanovení se rozlišuje mezi procedurálními otázkami a ostatními záležitostmi. Pro rozhodnutí o procedurálních otázkách je dostačujících devět kladných hlasů. Stálí členové zde nemají privilegované postavení. O ostatních (neprocedurálních) věcech by Rada bezpečnosti podle znění čl. 27 odst. 3 Charty měla rozhodnout kladnými hlasy devíti členů včetně hlasů všech stálých členů. Praxe států změnila toto ustanovení potud, že rozhodnutí o ostatních záležitostech může být přijato za situace, kdy se stálý člen jen zdržuje hlasování a nehlasuje aktivně proti rezoluci.

Prvním příkladem aplikace tohoto nepsaného pravidla byla korejská krize v roce 1950. K odsouzení Severní Koreje ze strany Rady bezpečnosti došlo v situaci, kdy Sovětský svaz nehlasoval. Další konkrétní opatření proti Severní Koreji však Sovětský svaz aktivně vetoval. Ostatně během studené války bylo právo veta použito celkem 279krát, což vedlo *de facto* k ochromení mechanismu kolektivní bezpečnosti OSN. Přitom veto ve smyslu praxe Rady bezpečnosti neznamená jako v jiných právních řádech, že se původně platné rozhodnutí zpětně pozastavuje či anulují. Když stálý členský stát Rady bezpečnosti hlasuje proti rozhodnutí, není toto rozhodnutí vůbec přijato, tudíž se nemůže stát platným právním aktem.

Pro interpretaci čl. 27 Charty je důležité, které otázky jsou považovány za procedurální a které otázky za neprocedurální. Tento problém se v praxi řeší hlasováním v Radě bezpečnosti, přičemž samotná otázka, zda určitá záležitost je procedurálního či neprocedurálního rázu, je věcí neprocedurální. Z toho vychází mechanismus dvojitého veta, podle kterého stálý člen Rady bezpečnosti nejprve vetuje rozhodnutí o tom, že otázka je procedurální. Následuje další hlasování o věci samotné a zde stálý člen brání přijetí věcného rozhodnutí použitím druhého veta.

Podle kapitoly VI Charty je Rada bezpečnosti zapojena do systému mírového urovnávání mezinárodních sporů a může strany každého mezinárodního sporu požádat, aby svůj spor řešily mírovými prostředky. Rada bezpečnosti může sama konat šetření, aby určila, zda trvání sporu může ohrozit mezinárodní mír a bezpečnost. Rada bezpečnosti může též doporučit vhodné řízení pro řešení sporu a činit další doporučení. Opatření Rady bezpečnosti podle kapitoly VI ovšem nejsou přímo právně závazná.

* Tato složitá procedura byla dosud použita pouze dvakrát pro účely navýšení počtu nestálých členů Rady bezpečnosti (ze šesti na deset) a členů Hospodářské a sociální rady (z 18 na 27) v roce 1965 a také pro účely navýšení počtu členů Hospodářské a sociální rady (z 27 na 54) v roce 1973. Důvodem změny bylo navýšení počtu členských států OSN po dekolonizaci.

V politické praxi významnější jsou nástroje podle kapitoly VII Charty OSN, která tvoří jádro systému kolektivní bezpečnosti OSN. Podle čl. 39 Charty je na Radě bezpečnosti, aby určila, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu. Dále může Rada bezpečnosti přijmout doporučení a opatření bránící eskalaci konkrétní situace. Hlavními nástroji jsou právně závazné sankce, které lze členit na neozbrojené akce a na sankce s použitím síly.

Článek 41 Charty uvádí příklady neozbrojených sankcí: úplné nebo částečné přerušování hospodářských styků, spojení železničních, námořních, leteckých, poštovních, telegrafních, rádiových a jiných, jakož i přerušování styků diplomatických. Jak ukázala praxe, tento výčet není taxativní. Na základě rezolucí Rady bezpečnosti byl v roce 1993 založen Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) a v roce 1994 Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR). V roce 1995 odvolací senát ICTY v kauze *Tadić* dospěl k závěru, že zřízení Tribunálu lze opřít o čl. 41 Charty OSN, jelikož toto ustanovení neobsahuje taxativní výčet opatření nezahrnujících použití síly.

Poměrně novým jevem jsou také tzv. cílené sankce (*targeted sanctions*), které nejsou uvalovány proti státům porušujícím či ohrožujícím světový mír, ale proti konkrétním jednotlivcům, kteří řídí či významně ovlivňují jednání státu. Ukázalo se totiž, že např. hospodářská embarga či přerušování komunikačních spojení mají v diktaturách zpravidla dramatický dopad především na civilní obyvatelstvo, které rozhodnutí nedemokratického režimu nemůže změnit, a tím pádem trpí v důsledku mezinárodních sankcí dvojnásobně. Cílené sankce jsou proto zaměřeny proti představitelům režimu s tím, že bude těmto osobám např. znemožněn přístup k bankovním účtům, které vlastní v zahraničí, a bude jim bráněno v cestování. Tento nástroj byl aplikován např. v boji proti mezinárodnímu terorismu.

Dlouhou dobu nepoužívaným nástrojem byly ozbrojené sankce Rady bezpečnosti podle čl. 42 Charty OSN. Pouze v případě, že by neozbrojené sankce nebyly dostačující, může Rada bezpečnosti podniknout takové akce leteckými, námořními nebo pozemními silami, jaké považuje za nutné k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Podle čl. 43 Charty měly členské státy podle konkrétních dohod dát k dispozici ozbrojenou sílu, pomoc a služby nutné k prosazování vojenských sankcí. Přes veškerou snahu ze strany generálních tajemníků OSN však takové dohody dosud nebyly uzavřeny.

Teprve po skončení studené války zmocnila Rada bezpečnosti např. v re-

zoluci 678 (1990) konkrétní státy resp. skupiny států k provedení ozbrojených akcí. Rada přitom výslovně používala formulaci „všechna nutná opatření“ (*all necessary means*). Příkladem je již zmíněná operace koalice proti Iráku v roce 1991 (*Desert Storm*), která vedla po irácké invazi k osvobození Kuvajtu. V roce 1992 zmocnila Rada bezpečnosti členské státy pod vedením Spojených států, aby přijaly všechna „nutná opatření“ na obnovení humanitárních operací v Somálsku (UNITAF, od roku 1993 UNOSOM II). Následující vojenská akce následně skončila fiaskem a do roku 1995 se stáhly veškeré národní kontingenty zapojené do mise.

Závěrem kapitoly VII Charty je ustanovení čl. 51 o přirozeném právu na individuální nebo kolektivní sebeobranu. Vzhledem k tomu, že se jedná o přirozené právo, přísluší všem státům a nejen členům OSN. Poněkud zavádějící je proto formulace, podle které právo na sebeobranu má být vykonáno jen, „dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.“ Jelikož stát jako původní subjekt mezinárodního práva nese hlavní odpovědnost za vlastní bezpečnost, nelze od něho rozumně čekat, že se vzdá svého práva na sebeobranu z důvodu, že Rada bezpečnosti přijala rezoluci podle kapitoly VII, a to zejména v situaci, kdy efektivita sankcí Rady bezpečnosti je velmi nejistá.

Zmínka o kolektivní sebeobraně je základem vzniku řady vojenských paktů, z nichž nejdůležitější dohodou o kolektivní bezpečnosti je Washingtonská smlouva z roku 1949, kterou byla založena Severoatlantická aliance (NATO). Nad rámec pouhé kolektivní sebeobrany bylo NATO v období po roce 1990 opakovaně zapojeno do akcí Rady bezpečnosti OSN. Např. v roce 1992 monitorovaly vojenské lodě NATO hospodářské a vojenské embargo proti státům bývalé Jugoslávie. V letech 1993 až 1995 NATO také zajistilo bezletovou zónu nad Bosnou a Hercegovinou. Během operace *Deny Flight* vojenské letouny NATO sestřelily několik letounů bosenských Srbů. Jednalo se o první přímou bojovou akci NATO od vzniku organizace v roce 1949.

7.7.2.3 Sekretariát OSN

Sekretariát OSN se skládá z generálního tajemníka a zaměstnanců. Generální tajemník a zaměstnanci OSN jednají nezávisle na vládách členských států. Jako nejvyšší postavený úředník OSN je generální tajemník jmenovaný na dobu pěti let, a to Valným shromážděním na základě doporučení Rady

bezpečnosti. Ostatní zaměstnanci OSN jmenuje generální tajemník podle interních předpisů stanovených Valným shromážděním.

Vedle administrativní činnosti (příprava zasedání hlavních orgánů OSN a zajištění technické infrastruktury) vykonává generální tajemník také důležitou politickou funkci. Může např. upozornit Radu bezpečnosti na situace ohrožující mezinárodní mír a bezpečnost.

7.7.2.4 Mezinárodní soudní dvůr

MSD je podle čl. 94 Charty hlavním soudním orgánem OSN se sídlem v Haagu. Jeho Statut je nedílnou součástí Charty. To znamená, že všechny členské státy OSN jsou současně (*ipso facto*) smluvními stranami Statutu MSD. Kromě toho může účastníkem Statutu MSD být také stát, který není členem OSN. Podmínky pro přístup nečlenských států určuje Valné shromáždění na doporučení Rady bezpečnosti. Pro podrobnější informace k MSD viz kapitola 9.2.2.1.

7.7.2.5 Hospodářská a sociální rada

Hospodářská a sociální rada se skládá z 54 členů volených Valným shromážděním na dobu tří let. Na základě čl. 62 Charty se Hospodářská a sociální rada zabývá otázkami hospodářskými, sociálními, kulturními, výchovnými a zdravotnickými. Může vypracovat studie, svolávat konference, předkládat návrhy úmluv a také činit doporučení, jejichž cílem je podporovat úctu k lidským právům a základním svobodám.

Důležitým pomocným orgánem Hospodářské sociální rady se v roce 1946 stala Komise OSN pro lidská práva, která byla do roku 2006 zřejmě nejznámějším orgánem pro lidská práva na úrovni OSN. Hospodářská a sociální rada vybavila Komisi OSN pro lidská práva různými pravomocemi v oblasti monitorování stavu lidských práv v členských státech OSN. V roce 2006 byla Komise OSN pro lidská práva nahrazena Radou OSN pro lidská práva, která je pomocným orgánem Valného shromáždění.

7.8 Další univerzální mezinárodní organizace

Mezi další významné univerzální organizace patří Světová obchodní organizace (*World Trade Organisation, WTO*) se sídlem v Ženevě, která byla v návaznosti na Všeobecnou dohodu o clech a obchodu (*General Agreement on Tariffs and Trade - GATT*) zřízena v roce 1995. Cílem této organizace je podporovat liberalizaci světového obchodu na základě nediskriminace členských států. Současná úprava kromě obchodu se zbožím zahrnuje též obchod se službami (*GATS*) a otázky duševního vlastnictví (*TRIPS*). Součástí systému WTO je mechanismus řešení sporů mezi členskými státy.

V roce 1944 byl ve městě *Bretton Woods* založen systém mezinárodních finančních organizací, který stavěl původně na dvou hlavních pilířích, a to na Mezinárodním měnovém fondu (IMF), jehož úkolem bylo zajistit stabilitu světových měn, a Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj (IBRD), která měla poskytnout finanční podporu nejprve státům poškozeným druhou světovou válkou a od 50. let minulého století především rozvojovým zemím. Okolo Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj vznikal časem systém tzv. Světové banky, který kromě Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj zastřešuje Mezinárodní asociaci pro rozvoj (IDA) poskytující úvěry nejchudším státům světa, Mezinárodní finanční korporaci (IFC) podporující zejména projekty soukromých investorů, Multilaterální agenturu pro investiční záruky (MIGA), jejímž cílem je pojistit mezinárodní investice do rozvojových zemí, a Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (ICSID). Sídlem Mezinárodního měnového fondu a institucí Světové banky je Washington.

7.9 Regionální organizace

Založení OSN je dosud nejvýraznějším pokusem o řešení hlavních mezinárodních problémů na univerzální úrovni. V reakci na model univerzalizmu však po druhé světové válce vznikly též různé regionální organizace, které sdružují státy sdílející společné politické a kulturní hodnoty, ekonomické zájmy či určité vojenskostrategické cíle. Součinnost OSN na jedné straně a mnoha regionálních organizací na straně druhé nyní zdaleka překračuje úzký rámec kapitoly VIII Charty OSN, podle které tzv. „oblastní dohody“ (*regional arrangements*) mohou být Radou bezpečnosti zmocněny k donucovacím akcím proti subjektům ohrožujícím světový mír a bezpečnost.

V napětí mezi univerzalismem a regionalismem vznikly odlišné standardy týkající se prosazování principu demokracie, liberalizace obchodu a zajištění podmínek dynamického ekonomického růstu a také ochrany lidských práv a svobod. Příkladem vyššího standardu jsou zejména evropské organizace s politickým a hospodářským zaměřením. V následující kapitole budou stručně představeny Rada Evropy a Evropská unie.

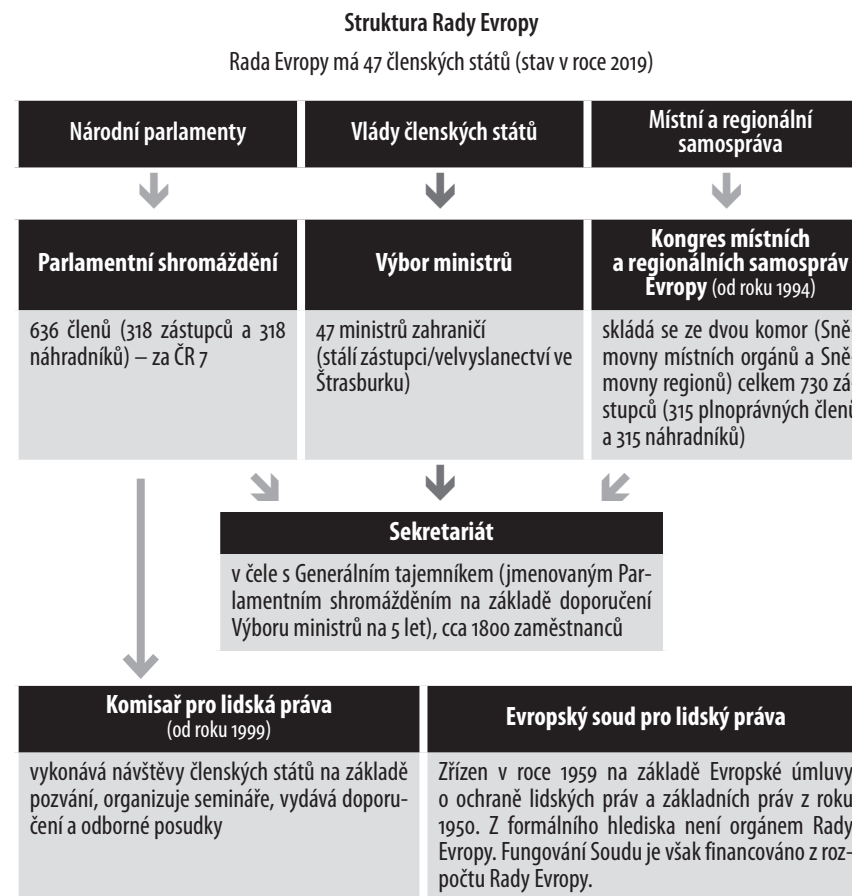
7.9.1 Rada Evropy

Rada Evropy byla zřízena v roce 1949 jako regionální organizace se zaměřením na politickou spolupráci. Radu Evropy, jejímž sídlem je Štrasburk, je třeba odlišit od Evropské unie. Na rozdíl od Evropské unie, která má v současné době 28 členů (stav ke konci roku 2018), sdružuje Rada Evropy 47 členů včetně např. Ruska, Ukrajiny, Gruzie, Arménie, Ázerbájdžánu a Moldavska. Evropská unie a Rada Evropy koordinují některé své aktivity na základě vzájemných politických dohod. Obě organizace používají stejnou hymnu a stejnou vlajku. Z právního hlediska se jedná o zcela samostatné mezinárodní organizace.

Hlavními orgány Rady Evropy jsou Výbor ministrů, ve kterém jsou členské státy zastoupeny na úrovni ministrů zahraničních věcí, a Parlamentní shromáždění, které se skládá ze zástupců vyslaných národními parlamenty členských států. Kromě toho disponuje Rada Evropy také sekretariátem (v čele s generálním tajemníkem) a od roku 1994 Kongresem místních a regionálních samospráv. Pro Radu Evropy pracuje zhruba 1 800 zaměstnanců.

Kritériem členství v Radě Evropy je podle čl. 3 zakládacího statutu z roku 1949 přijetí zásady právního státu a dodržování základních práv a svobod. O přijetí nového členského státu rozhoduje Výbor ministrů dvoutřetinovou většinou, a to po konzultaci s Parlamentním shromážděním. Čl. 8 zakládacího statutu Rady Evropy počítá též s možností vyloučení členského státu. Výbor ministrů této možnosti dosud nikdy nevyužil. V roce 1969, dva roky po vojenském převratu, zabránilo Řecko svému vyloučení z Rady Evropy tím, že před hlasováním ve Výboru ministrů samo vystoupilo z organizace.

Nejvýznamnějším přínosem Rady Evropy je přijetí řady klíčových regionálních úmluv, z nichž nesporně nejdůležitější je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, která byla doplněna 16 dodatkovými protokoly. Mezi další významné úmluvy Rady Evropy se řadí např. Evropská sociální charta z roku 1961 (revidovaná verze je z roku 1996),

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin z roku 1995, Evropská úmluva o prevenci mučení a nelidského či ponižujícího zacházení či trestání z roku 1987 a Evropská úmluva o lidských právech a biomedicíně z roku 1997. V posledních letech přijala Rada Evropy také úmluvy zaměřené na tzv. kyberkriminalitu a na boj proti terorismu. Seznam Rady Evropy čítá celkem přes 200 úmluv.

Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod byl zřízen Evropský soud pro lidská práva (se sídlem ve Štrasburku), který formálně

není orgánem Rady Evropy, je ale s Radou Evropy úzce spojen. Na Evropský soud pro lidská práva se mohou stížnostmi obracet jak smluvní státy, tak i jednotlivci.

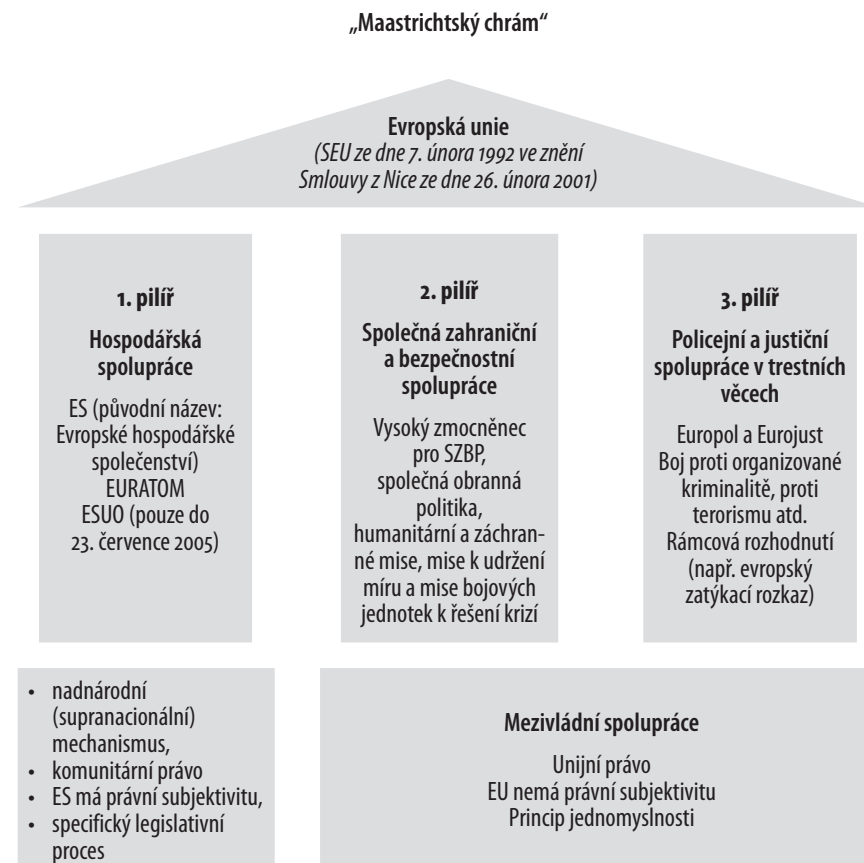
7.9.2 Evropská unie

Za klíčový milník evropské hospodářské integrace lze považovat založení tří Evropských společenství v 50. letech minulého století. Jako první z nich vzniklo Evropské společenství uhlí a oceli na základě mezinárodní dohody ze dne 18. dubna 1951. Šestici zakládajících států tvořilo SRN, Francie, Itálie a tři státy Beneluxu. Poté, co v roce 1954 ztroskotal pokus o vytvoření Evropského obranného společenství, se členské státy zaměřily na další oblasti hospodářské spolupráce. Dne 25. března 1957 byly v Římě podepsány smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství (EHS) a Evropského společenství pro atomovou energii (EURATOM). Členská základna těchto tří Evropských společenství byla v roce 1973 rozšířena o Velkou Británii, Dánsko a Irsko a v roce 1981 o Řecko. V roce 1986 následovalo Španělsko a Portugalsko.

V roce 1992 byla podepsána Maastrichtská smlouva (v platnosti od 1. listopadu 1993), která nad původní ekonomický rámec zásadně rozšířila mechanismus evropské integrace na další oblasti. Maastrichtskou smlouvou byla založena třípilířová struktura Evropské unie (EU), zavedena koncepce unijního občanství a stanoven cíl vytvoření Evropské hospodářské a měnové unie. Evropské hospodářské společenství bylo přejmenováno na Evropské společenství.

Podle Maastrichtské koncepce, tzn. podle modelu tzv. Maastrichtského chrámu, první (nadmárodní) pilíř EU zahrnoval původní Evropská společenství (od roku 2002 pouze Evropské společenství a EURATOM), druhý (mezivládní) pilíř společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a třetí (mezivládní) pilíř policejní a justiční spolupráci v trestních věcech (do Amsterodamské smlouvy ještě další oblasti včetně společné azylové a migrační politiky). EU pro všechny pilíře disponovala jednotnou soustavou orgánů. Vzhledem k tomu, že pouze první pilíř EU vycházel z principů svěbytného nadnárodního práva a ostatní dva pilíře byly koncipovány podle pravidel mezivládní spolupráce, byly pravomoci hlavních orgánů v jednotlivých pilířích velice odlišné.

V roce 1995 vstoupily do EU tři nové členské státy (Rakousko, Švédsko a Finsko). Proti vstupu se v referendu již podruhé vyslovilo obyvatelstvo Norska. Dosud největší rozšíření EU se uskutečnilo dne 1. května 2004, když

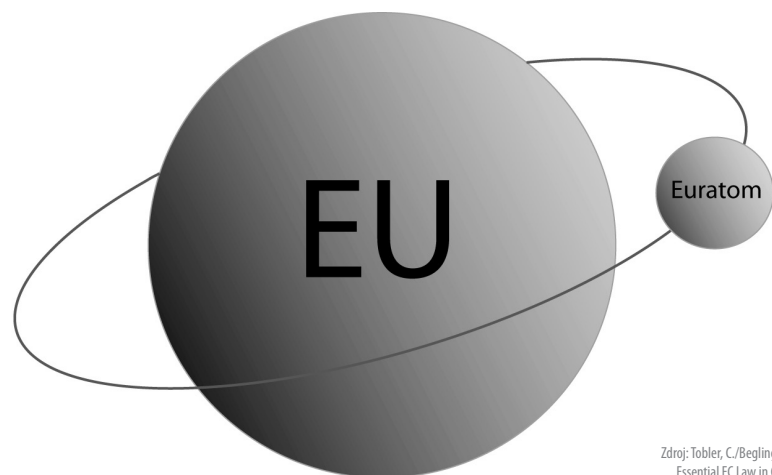
do EU vstoupilo 10 nových členských států včetně České republiky. V letech 2007 a 2013 přistoupily k EU Rumunsko a Bulharsko, resp. Chorvatsko. V roce 2017 Velká Británie oznámila svůj záměr vystoupit z EU.

Maastrichtská smlouva, jako dosud největší reformní smlouva, nebyla tečkou za vývojem evropské integrace. Důležité modifikace a doplnění byla následně přijata Amsterodamskou smlouvou z roku 1997 a Smlouvou z Nice z roku 2001. Beze změny však zůstala základní struktura Evropské unie v podobě chrámu budovaného na třech pilířích a základní členění agendy EU na nadnárodní mechanismus Evropských společenství a mezivládní spolupráci v druhé a třetí pilíři.

Pokusem o zásadní změnu struktury a právního charakteru EU byla Smlouva o Ústavě pro Evropu (tzv. „ústavní smlouva“), která byla v roce 2004 v Římě slavnostně podepsána. Poté, co byla „ústavní smlouva“ odmítnuta ve dvou národních referendech (ve Francii 29. května 2005 a v Nizozemí 1. června 2005), nikdy nevstoupila v platnost.

Podstatné části úpravy odmítnuté ústavní smlouvy byly převzaty do Lisabonské smlouvy, která byla podepsána v roce 2007 a vstoupila v platnost v roce 2009. Lisabonská smlouva, na rozdíl od koncepce ústavní smlouvy, nenahradila původní zakládací smlouvy, ale místo toho přinesla jejich další významnou novelizaci. Byla formálně zrušena třípilířová koncepce práva EU. Orgány EU proto získaly více pravomocí v oblastech původního třetího pilíře (tj. policejní a justiční spolupráce v trestních věcech). Zvláštní režim mezivládní spolupráce byl ovšem zachován pro oblast zahraniční a bezpečnostní politiky.

Model Evropské unie po Lisabonské smlouvě

Zdroj: Tobler, C./Beglinger, J.:
Essential EC Law in Charts
- WebCompanion, HVG-ORAC 2007

8.

Mezinárodněprávní subjektivita jednotlivců

Tradiční mezinárodní právo se subjektivitou jednotlivců nepočítalo. Typická byla koncepce tzv. mediatizace jednotlivce, podle které případné nároky vzniklé v důsledku porušení práv jednotlivců byly na mezinárodní úrovni uplatněny státem, jehož byl poškozený jednatel občanem, proti státu, který za toto poškození odpovídal. Tato koncepce se promítá do institutu diplomatické ochrany.

Z hlediska současného mezinárodního práva lze však vyjmenovat řadu mezinárodních orgánů a institucí, na které se může jednatel sám obrátit nezávisle na vůli svého státu nebo zpravidla dokonce proti svému státu. Jednatel tedy není v takových případech mediatizován, ale vystupuje samostatně v řízení před mezinárodním orgánem.

Některé mezinárodní smlouvy o ochraně lidských práv totiž upravují nejen práva jednatelce (např. právo na život, právo na spravedlivý proces, právo na respektování soukromého života atd.), ale zřizují také konkrétní kontrolní mechanismy, na které se může jednatelce za splnění určitých podmínek obrátit. Jako další příklad mezinárodního řízení, v jehož rámci jednatelce uplatňuje svůj vlastní právní nárok, lze jmenovat tribunály vzniklé v souvislosti s ochranou mezinárodních investic.

Druhou stránkou mezinárodněprávní subjektivit jednotlivců je stíhání jednotlivců za nejzávažnější zločiny podle mezinárodního práva. Jednatelce tedy není jen nositelem určitých práv, ale také nositelem povinností. Z mezinárodních obyčejů a mezinárodních smluv (např. Statut Mezinárodního trestního soudu) vyplývá definice určitých zločinů podle mezinárodního práva, jejichž stíhání a potrestání je v zájmu celého mezinárodního společenství.